

Vertrouwen in de school

*Vele jongeren breken hun schoolloopbaan af voordat ze een diploma hebben gehaald waarmee ze een goede start op de arbeidsmarkt kunnen maken. Hoe kunnen we dat voorkomen? Dat is de vraagstelling van het rapport **Vertrouwen in de school**, dat onlangs is uitgebracht door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR).¹ Het is geschreven door een projectgroep onder leiding van oud-minister Pieter Winsemius. Men spreekt van voortijdige schooluitval als iemand van school gaat, terwijl hij (zij) geen MBO-diploma (MBO-2 of hoger) en evenmin een HAVO- of VWO-diploma op zak heeft. Wat is het profiel van de voortijdige schoolverlater?*

Winsemius onderscheidt drie profielen van voortijdige schoolverlaters.² Als onderscheidend criterium gebruikt hij de statistische kans die ze tijdens hun schoolloopbaan hadden om het diploma VWO, HAVO dan wel MBO-2 (of hoger) te behalen:

- I. Kansarme afzwaaiers (niet-kunners):** degenen van wie verwacht moet worden dat ze hooguit in staat zijn een MBO-1 diploma te halen. Zij komen na de basisschool in het *Praktijkonderwijs* terecht. Ook leerlingen die na de basisschool in het *VSO* (Voortgezet Speciaal Onderwijs) of in het *LWOO* (de Leerwegondersteunende variant van het VMBO) geplaatst zijn, lopen statistisch gezien een fors risico dat ze op of onder het diplomaniveau van VMBO of MBO-1 blijven steken. Een soortgelijk risico geldt uiteraard voor jongeren die een MBO-1 opleiding volgen.
- II. Risicoleerlingen:** degenen die weliswaar een redelijke kans maken om het diplomaniveau van VWO, HAVO of MBO-2 (of hoger) te behalen, maar die daartoe extra zorg, steun en toezicht behoeven. Zij zitten niet alleen in het *VSO*, *LWOO* of *MBO-1*, maar ook in het reguliere *VMBO* of in het *MBO-2* of hoger (dan wel in het *HAVO/VWO*).
- III. Kansrijke afzwaaiers:** degenen die weliswaar een goede kans maken om het diplomaniveau van VWO, HAVO of MBO-2 (of hoger) te behalen, maar die desondanks ervan afzien hun schoolloopbaan met zo'n diploma af te sluiten. Zij worden door Winsemius geen afvallers of dropouts genoemd maar *opstappers*: jongeren die bewust een vervroegde start van hun maatschappelijke loopbaan kiezen en daartoe als varensgezel op een 'buitenschools schip' aanmonsteren.

Het belang van deze driedeling is dat daarmee de aandacht gericht wordt op leerlingen die tot profiel II behoren: de risicoleerlingen. Meer in het bijzonder vraagt Winsemius aandacht voor risicoleerlingen binnen het reguliere *VMBO* en *MBO* die met *aanwijsbare problemen* te kampen hebben:

IIA. Overbelaste leerlingen: degenen die gebukt gaan onder problemen waardoor ze de binding met de school dreigen te verliezen.³ Vaak gaat het om een opeenstapeling van problemen, zoals armoede, schulden, taken als (mede-)kostwinner, huisvestingsproblemen; echtscheiding van ouders, éénoudergezin, taken als mantelzorger; relatieproblemen met ouders of vriend/vriendin, tienermoederschap; verslaving, zuigkracht van 'slechte vrienden', criminaliteit; onzekere verblijfsstatus.

Overbelaste leerlingen hebben teveel sores aan hun kop. Volgens Winsemius kan de school langs twee sporen hulp bieden: door *structuur en toezicht* te bieden in hun schooltaken en door *verbondenheid* te bieden in hun schoolsituatie. Vandaar de titel van het rapport: ze moeten hun *Vertrouwen in de school* behouden of terugkrijgen. Maar daartoe moet de school extra tijd en aandacht in hen investeren. In *VMBO*-klassen van dertig leerlingen is dat bijna onmogelijk, laat staan in het doorgaans massale *MBO*.

Daarom bepleit Winsemius dat *VMBO*-scholen extra geld krijgen voor leerlingen met een *sociale indicatie*, net zoals *LWOO*-afdelingen extra geld krijgen voor leerlingen met leerachterstanden en/of lagere intelligentie en/of psychische (sociaal-emotionele) problematiek. Op die manier zouden overbelaste leerlingen, net zoals hun schoolgenoten uit het *LWOO*, in klassen van ongeveer zestien leerlingen geplaatst kunnen worden. Maar Winsemius ziet anderzijds ook nadelen in zo'n arrangement, waarbij alle overbelaste risicoleerlingen bij elkaar worden gezet. Er is ook wat voor te zeggen om ze in 'gemengde' klassen onder te brengen, zodat ze zich aan 'normaal belaste' leerlingen kunnen optrekken. Het extra geld wordt in dat geval aan andere individualiserende oplossingen besteed om hun de nodige steun te bieden.

¹ *Vertrouwen in de school. Over de uitval van 'overbelaste' jongeren* (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, WRR-rapport nr. 83, 26-1-2009). URL: <http://www.wrr.nl/content.jsp?objectid=4652>.

² Als ik van Winsemius spreek, bedoel ik de WRR-projectgroep o.l.v. dr. Pieter Winsemius.

³ *NRC-Handelsblad* spreekt in dit verband consequent van *probleemjongeren*. Die woordkeus is onjuist en misleidend. Winsemius heeft 't over jongeren die persoonlijke problemen *ondervinden*, en dus niet (of in elk geval niet bij voorbaat) over jongeren die maatschappelijke problemen *veroorzaken*.

En hoe worden ze vervolgens bij hun overgang naar het MBO opgevangen? Winsemius is een groot voorstander van een 'verlengd VMBO' voor overbelaste risicoleerlingen. Dat wil zeggen dat ze het hele traject tot en met het MBO-2 diploma op dezelfde bekostigingscondities in dezelfde school doorlopen. Met deze oplossing slaat hij twee vliegen in één klap. In de *eerste* plaats voorkomt hij dat leerlingen na het VMBO in een groot gat vallen: ze komen niet van het overzichtelijke VMBO in het doorgaans massale MBO terecht, waar ze alle houvast kwijt dreigen te raken. Maar in de *tweede* plaats, en dat is nóg belangrijker, wordt zodoende voorkomen dat leerlingen zonder VMBO-diploma in het MBO gedumpt worden. De huidige situatie is namelijk dat leerlingen slechts één jaar vertraging in het VMBO mogen oplopen, waarna ze zonder pardon naar het 'drempelloze' MBO-1 afvloeien, ook al hebben ze geen VMBO-diploma gehaald. Door de verblijfsduur in het VMBO te limiteren, drukt men enerzijds de onderwijskosten maar daarmee verkleint men anderzijds hun kansen om het diploma MBO-2 te halen.

Winsemius richt de schijnwerpers dus op overbelaste leerlingen in het VMBO en MBO. In een vorig leven heb ik me beziggehouden met over- en onderbelasting van studenten in het hoger onderwijs.⁴ Als ik het woord 'overbelasting' hoor, dan spits ik dus de oren. Maar nee, hij heeft 't niet in de eerste plaats over de *studiebelasting* van leerlingen, maar over hun 'probleembelasting': ze gaan gebukt onder de belasting van *buitenschoolse* problemen waardoor ze de binding met de school dreigen te verliezen. Mijn idool, John B. Carroll, wijt schoolproblemen in de allereerste plaats aan het feit dat de benodigde leertijd (per week, maand of jaar) groter is dan tijd die de leerling (per week, maand of jaar) voor de schooltaken beschikbaar heeft. Maar Winsemius richt de aandacht uitsluitend op *externe* factoren waardoor leerlingen het belang van hun schoolloopbaan uit het oog verliezen.

Wat ik mis in de analyse van Winsemius, is dat 'overbelaste leerlingen' wellicht *overvraagd* worden door de school: ze zijn in principe in staat om het MBO-2 niveau te halen, maar ze hebben er misschien méér jaren voor nodig dan de 4+2 jaar die er voor staat.⁵ Dat zou wel eens hun belangrijkste probleem kunnen zijn.

Men zegt dat leerlingen die tussen 1980 en 2000 geboren zijn (*the millennials*) anders in het leven staan dan voorgaande leerlingengeneraties. Ze zijn niet bereid zich onvoorwaardelijk naar de schoolse tredmolen te voegen. Ze verwachten dat de school zich aanpast aan hun beginniveau en aan het leertempo dat zij bij redelijke inspanning zouden kunnen realiseren. Ze hebben vertrouwen in de school zolang de school bereid is hen adequate service te bieden in hun leerproces. Als de school dat vertrouwen beschaaft, dan haken ze af. Anders gezegd: ze beschouwen slechte cijfers en zittenblijven niet automatisch als een symptoom dat zij zelf tekortgeschoten zijn. Indien zij van hun kant hun best hebben gedaan, zijn ze eerder geneigd te concluderen dat de school als dienstverlenende organisatie wanprestatie heeft geleverd. Ze stellen zich als zelfbewuste klant op. Ze verlangen niet van de school dat het beoogde diploma-niveau verlaagd wordt, maar dat de weg waarlangs ze dat niveau moeten bereiken, doelmatig en klantgericht wordt ingericht.

Respect, man! Dat is de fundamentele eis die *millennials* aan de school stellen. En dat is de voorwaarde waarop ze bereid zijn de school hun vertrouwen te schenken. De generatie van de Millennials is te boek gesteld door Howe & Strauss.⁶ Ik had er nog nooit van gehoord totdat blogger Hans Mestrum er postings aan wijdde.⁷ De *millennials* verlangen een positieve werkomgeving waarin ze niet overvraagd worden, ze werken graag met leeftijdgenoten samen, en ondoelmatige wachttijden vinden ze irritant. Ze hebben dus een relatief lage frustratietolerantie. Dat profiel is consistent met de schoolcultuur waarbinnen de *millennials* in de basisschool zijn opgegroeid. Vorderingen werden geprezen, overbelasting werd vermeden en niemand bleef zitten. Maar na de CITO-toets kwam de domper: ze kregen met de hakken over de sloot een VMBO-advies. En die domper bleef hun boven het hoofd hangen. Het onderwijstempo in het VMBO is afgestemd op de eisen van het eindexamen. Wie het tempo niet kan bijbenen, die moet het leerjaar doubleren (als hij/zij geluk heeft), maar waarschijnlijker is dat hij/zij naar een 'lagere' leerweg verwezen wordt.⁸ Leerlingen die achterop zijn geraakt, moeten naar een nieuwe klas verhuizen en daar-

⁴ W. Holleman, *Over studielast en studiebelasting*. Dissertatie Utrecht 1993.

⁵ Voor het VMBO is een ernstig knelpunt dat het zittenblijven op de basisschool nagenoeg is afgeschaft: na groep 8 stromen scholieren naar het VMBO door, ook al hebben ze de beoogde basisvaardigheden nog niet onder de knie. De populatie van aankomende VMBO-leerlingen is dus qua beginniveau zeer heterogeen.

⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Generation_Y

⁷ http://www.hansonexperience.com/my_weblog/2005/10/what_are_millen.html;
http://www.hansonexperience.com/my_weblog/files/contrast_of_generations.pdf;
http://www.hansonexperience.com/my_weblog/2009/01/de_stem_van_generatie_obama_millennials.html

⁸ Excusez, ik speculeer, ik weet te weinig van het VMBO: misschien gaat het heel anders.

mee verwateren de vriendschappen die ze met hun oude klasgenoten hebben opgebouwd. Misschien heb ik 't helemaal mis, maar ik zou me kunnen voorstellen dat *millennials* op die manier hun vertrouwen in de school verliezen.

Ik had in de vorige alinea's niet de bedoeling om VMBO-scholen zwart te maken. Evenmin had ik de bedoeling de verwachtingen die 'de' *millennial* jegens de school koestert te verabsoluteren. De vorige alinea's vormden slechts de aanloop tot de volgende stellingen:

- Onvoldoende schoolcijfers, zittenblijven en verwijzing naar een 'lagere' leerweg vormen één van de fundamentele probleemclusters waaronder leerlingen gebukt kunnen gaan. Dit probleemcluster is een volwaardige component van de 'probleembelastings' die door Winsemius in profiel IIA geschetst is.
- Dit probleemcluster komt niet alleen voort uit externe problemen (de leerling heeft verhoudingsgewijs minder tijd beschikbaar om de schooltaken te volbrengen), maar wellicht ook uit de werkdruk op school: de leerling wordt overbelast omdat hij (zij) het tempo op school niet kan bijbenen, hem/haar wordt niet de tijdsduur gegund die hij (zij) nodig heeft om de schooltaken met succes te volbrengen.
- Dit probleemcluster kan (via verminderde leeractiviteit) tot externe problemen leiden: de leerling tracht zijn/haar gevoel van eigenwaarde te herstellen door buitenschoolse succeservaringen op te zoeken (baantje, sport, 'slechte vrienden', etc.).
- Scholen moeten prioriteit geven aan het voorkomen van de problemen die tot dit cluster behoren: schoolsucces is een effectieve remedie tegen dreigende uitval.

Mijn conclusie

Men dient binnen profiel IIA twee (deels overlappende) categorieën risicoleerlingen te onderscheiden:

- (a) leerlingen die met *externe* problemen te kampen hebben (de *sociale* indicaties van Winsemius);
- (b) leerlingen die onder *interne* problemen gebukt gaan (lage cijfers, onvoldoende schoolvorderingen).

Categorie (a) heeft te kampen met externe PULL-factoren waardoor ze de school uit *gezogen* worden, terwijl categorie (b) te lijden heeft van interne PUSH-factoren waardoor ze de school uit *geduwd* worden. Beide categorieën leerlingen behoeven binnen het VMBO en MBO extra zorg, steun en toezicht (met bijbehorende extra bekostiging) om voortijdige schooluitval te voorkomen.

Wes Holleman

weblog onderwijs 1-2-2009

<http://www.onderwijsethiek.nl>

Het WRR-rapport *Vertrouwen in de School in de dag- en weekbladen*:

Gerard Reijn, *WRR: 'plusschool' moet leerlingen zorg bieden* (De Volkskrant 26/1/2009); URL:

http://www.volkskrant.nl/binnenland/article1138411.ece/WRR__plusschool_moet_leerlingen_zorg_bieden

Bart van Zoelen, *Leerling heeft structuur nodig* (Het Parool 26/1/2009); URL:

<http://archieff.parool.nl/artikel?SORT=date&ED=ola&PRD=1w&SEC=Binnenland&FDOC=65>

Jaap Dronkers & Stan van Alphen, *Schoolverlaters geen zaak van school alleen* (NRC-Handelsblad 26/1/2009);

URL: http://www.nrc.nl/opinie/article2132041.ece/Schoolverlaters_geen_zaak_van_school_alleen

WRR: scholen moeten leerlingen beter ondersteunen bij soc/maatsch problemen (Beter Onderwijs Nederland 26/1/2009); URL: <http://beteronderwijsnederland.net/node/5337>

Winsemius: *'De school moet een anker van rust zijn'* (Trouw 26/1/2009)

<http://www.trouw.nl/onderwijs/nieuws/voortgezet-onderwijs/article2013763.ece>

Iris Pronk, *'Je moet gewoon veel van ze houden'* (Trouw 26/1/2009); URL:

<http://www.trouw.nl/onderwijs/nieuws/voortgezet-onderwijs/article2013345.ece>

Mentor boekt resultaat door lotsverbondenheid (Trouw 26/1/2009); URL:

<http://www.trouw.nl/onderwijs/nieuws/voortgezet-onderwijs/article2013347.ece>

Gijs Hederscheë, *De zorg moet naar school gaan* (De Volkskrant 27/1/2009); URL:

http://extra.volkskrant.nl/opinie/artikel/show/id/2521/De_zorg_moet_naar_school_gaan

Japke-d. Bouma & Anja Vink, *Spreiden probleemjongeren ligt gevoelig* (NRC-Handelsblad 27/1/2009); URL:

http://www.nrc.nl/binnenland/article2132684.ece/Spreiden_probleemjongeren_ligt_gevoelig

Help zwakste leerlingen (De Volkskrant 28/1/2009); URL:

http://extra.volkskrant.nl/opinie/artikel/show/id/2528/Help_zwakste_leerlingen

De school kan met harde én zachte hand iets doen voor overbelaste jongeren (Trouw 29/1/2009); URL:

<http://www.trouw.nl/opinie/commentaar/article2016617.ece>

Hanne Obbink, *De Leraar kan het niet alleen* (Trouw 30/1/2009); URL:

http://www.trouw.nl/onderwijs/opinie/article2018209.ece/De_leraar_kan_het_niet_alleen.html

Margalith Kleijwegt, *Je moet van ze houden en De fitnesses van het SMS'en* (Vrij Nederland 31/1/2009)